

BRATA GRIMM V KNJIŽNICI NARODNEGA MUZEJA SLOVENIJE: ZAPUŠČINA ANASTAZIJA GRÜNA

The Brothers Grimm in The Library of the National Museum of Slovenia: the Legacy of Anastazij Grün

Urška Pajk

Oddano: 15. 2. 2013 – Sprejeto: 18. 3. 2013

1.04 Strokovni članek

1.04 Professional Article

UDK 027.2(479.4Ljubljana)

099.5Grün A.

Izveček

Namen prispevka je opozoriti na knjižne »zaklade« v Knjižnici Narodnega muzeja Slovenije in eden od teh so tudi knjige grofa Antona Aleksandra Auersperga s psevdonimom Anastazij Grün. Njegova zapuščina je spomladi 1910 postala del Narodnega muzeja Slovenije. Pesnik Anastazij Zelenc je bil zanimiva in posebna osebnost pretekle zgodovine in strasten zbiralec knjig ter drugih tiskov. Navdušen je bil zlasti nad antično zgodovino in ljudskim slovstvom, zato ni prese-netljivo, da so med njegovimi publikacijami tudi knjige bratov Grimm. Med Slovenci je premalo poznan, zato je prav, da se ob priložnosti, kot je 150. obletnica (20. september 2013) smrti velikega pravljicarja, etnologa in jezikoslovca Jacoba Grimma, opozori tudi nanj.

Ključne besede: *Anastazij Grün, zasebne knjižnice, muzejske zbirke, stare knjige, brata Grimm, ljudsko slovstvo*

Abstract

The article is focused on the "treasures" of the National Museum of Slovenia Library a part of them being the books of the count Anton Alexander Auersprg writing under the pseudonym of Anastazij Grün. In 1910 his legacy was included into the museum's book collection. The poet Anastazij Zelenc was an interesting and unique historical personage and a passionate collector of books and other printed materials. He became especially enthusiastic about antique history and folk literature. Thus, it is not surprising to find the Grimm's literary "production" in his

collection. Anastazij Grün is not sufficiently known in Slovenia. Therefore it is convenient to underline his importance at the occasion of the 150th anniversary of the death of the great fairy tale writer, ethnologist and philologist Jacob Grimm (20th September 2013).

Keywords: *Anastazij Grün, private libraries, museum book collections, old books, brothers Grimm, folk literature*

1 Uvod

Johann Geiler von Kaiserberg (1445–1510) – švicarski duhovnik in eden najboljših pridigarjev 15. stoletja, je izjavil: »Kdor hoče, da bi mu knjige prinesle slavo, se mora iz njih kaj naučiti; ne sme jih shranjevati v knjižnico, ampak v glavo.« (Manguel, 2007) Kljub vsemu so prav knjižne zapuščine tiste, ki dajejo vpogled v življenje, delo, značaj, težnje, hrepenenja, moralne odlike, družbene interese in osebna nagnjenja njihovih lastnikov. Zasebne knjižnice aristokratov in drugih izobražencev so zelo zanimive in lahko v kakšni večji knjižnici dobijo prav poseben prostor. Med drugimi posebnimi zbirkami (zapuščina grofa Jožefa Kalasanca Erberga, notarja Miroslava Premrouja, učitelja in folklorista Josipa Kende) je tudi knjižnica grofa Antona Aleksandra Auersperga alias Anastazija Grüna (1806–1876) našla intelektualno zatočišče pod streho Knjižnice Narodnega muzeja Slovenije.

2 Aleksander Anton Auersperg s psevdonimom Anastazij Grün

Za začetek kratek življenjepis tega moža, katerega ime je Prešeren poslovenil in spremenil v Zelenc. Družina je prišla na Slovensko v 10. stoletju iz Švabske. Bili so zelo dejavni na področju literature, kulture, umetnosti in znanosti. Grünova mati je veljala za zelo strogo in skopo žensko. Oče je bil razsvetljenec, prostozidar, jožefinec in velik nasprotnik Napoleona oziroma Francozov, zaradi česar je svojega sina naskrivaj poslal na Dunaj. Tako je mladi Anton Aleksander med letoma 1813 in 1824 obiskoval dunajske vzgojne ustanove. V Klinkowströmovem zavodu je spoznal študenta Franceta Prešerna, ki je bil v letih 1822–1824 njegov zasebni učitelj oziroma inštruktor (t. i. Hofmeister). Poleg drugega ga je »freigeisterski« Prešeren seznanjal z zloglasnimi prepovedanimi knjigami, zato so ju tudi ločili. Ločitev pa je bila le uradna, saj je prijateljstvo trajalo vse do smrti največjega slovenskega pesnika, ki je Zelencu posvetil pesem z naslovom *Tri želje Anastazija Zelenca*. Anastazij mu je vrnil z žalostinko, saj je naključje hotelo, da je France Prešeren umrl na isti dan kot njegov oče leta 1828 (Miladinović Zalaznik, 2009, str. 9). Objavili so jo leta 1859 v *Vodnikovem spomeniku*. Družila sta se v Ljubljani in na

gradu Andreja Smoleta; včasih so bila srečanja zelo burna in veseljaška (Miladinović Zalaznik, 2009, op. 2, str. 7).

Zelenc je veljal za upornega in samosvojega plemiča. Študiral je pravo in filozofijo na Dunaju in dve leti v Gradcu. Večji del svojega življenja je preživel na mogočnem gradu, Šrajbarskem Turnu ob naselju Leskovec pri Krškem. Do revolucionarnega leta 1848 je bil bolj pesniško navdahnjen, potem pa je bil predvsem politik. Leta 1860 je postal poslanec v gospodarski zbornici. Grün naj bi bil prvi pesnik, ki je začel pisati politične pesmi v Avstriji. Zameril se je avstrijski policiji, ki ga je imela nato ves čas na očeh. *Sprehodi dunajskega pesnika* (Spaziergänger eines Wiener Poeten, Hamburg, 1831) so bili cenzurirani in prepovedani (Scharmitzer, 2009, str. 176). Metternich mu je celo zagrozil, da naj preneha s pisanjem ali pa naj si izbere novo domovino – Ameriko (Miladinović Zalaznik, 2009, op. 2, str. 10). Veljal je za zelo upornega, posebnega, razumskega, ošabnega človeka s kančkom aristokratske arogance, ki ni razumel kmečkega življa. Znal je pomagati prijateljem in kolegom v stiski, ni bil velik politik, boril se je za državljansko svobodo in ločitev cerkve od države, navduševal se je nad centralizmom v Avstriji. Privlačila ga je narava, domači kraj, zanimal se je za ljubezensko pesništvo in bil je veren, a ne fanatičen. Zavzemal se je za širitev izobrazbe, veljal je za liberalnega in navdahnjenega z nemškim idealizmom. Stritar je o njem v pismu Josipu Cimermanu zapisal: »Ali – mož je naš rojak, mož je čislan, sloveč po vsej Evropi, mož je visoko izobražen, svobodomiseln, plemenit (po mišljenji in dejanji, káj po rodu!) ...« (Stritar, 1957, str. 47) Precej drugače pa sta o njem menila Josip Jurčič in Janez Trdina. Oba sta bila zelo kritična do njegovega nadutega občevanja s kmečkim življem, prav tako pa nista bila preveč navdušena nad njegovim pesništvom.

Pri tridesetih letih se je odločil prepesniti slovenske ljudske pesmi v nemški jezik. Pri »velikem« delu so mu pomagali France Prešeren, Stanko Vraz, Janez Bleiweis, Poljak Emil Korytko, Matevž Ravnikar in Janez Zalokar. O tem so poročali tudi v Bleiweisovih *Novicah* in leta 1850 so pesmi izšle v Leipzigu. Za naš narod je bil to zelo pomemben korak, saj je slovensko folkloro ponesel v širni svet.

Grün se je Slovencem na splošno zameril, ker ni odobral uporabe slovenskega jezika v parlamentu, nasprotoval je njegovi rabi v šolah in tudi sam ni nikoli osvojil slovenskega jezika,¹ kot se za intelektualca spodobi. Tako je še danes v spominu na bidermajerskega pesnika pri marsikaterem Slovencu ostal grenak okus, čeprav bi bilo najbolje, da bi bil vsak »sodnik« tako razsoden kot tudi rahločuten.

¹ Glej Melik, 1987, str. 290–291.

3 Grünova knjižnica v Knjižnici Narodnega muzeja Slovenije

Spomladi 1910 so v poslopje Deželnega muzeja (danes Narodni muzej Slovenije) pritorovali bogato knjižno zapuščino Aleksandra Antona Auersperga. S knjižnimi zakladi so prispeli tudi pohištvo in njegova delovna soba. Na žalost niso o tem nikoli naredili pravega zapisnika. Auerspergova knjižnica obsega 2500 zvezkov oziroma publikacij. Preden je zapuščina prispela na cilj, je bilo veliko komplikacij s prevozom in stroški. Kosi pohištva so dobili mesto med muzejsko zbirko pohištva, arhivalije in knjige pa so našle svoj prostor v biblioteki. Leta 1926 se je Arhiv ločil od Narodnega muzeja Slovenije in obdržal veliko dokumentov, ko se je leta 1953 preselil v Grubarjevo palačo ob Ljubljani.² Pozneje so odkrili, da v zbirkah Grünove knjižnice manjkajo nekateri zvezki. Zadnji družinski lastnik Erwin Auersperg je leta 1903 Auerspergovo knjižnico prodal veleposestnikoma in tovarnarjema Josipu Lenarčiču in Antonu Kotniku. Nova lastnika sta sicer trdila, da je vsa zapuščina ostala na enem mestu, a v resnici ni bilo tako. Del Grünove knjižnice je J. Lenarčič preselil na svoje posestvo na Verd pri Vrhniki in te knjige so na »tihu« način postale njegova last. Po drugi svetovni vojni je vso Lenarčičevo knjižno zapuščino prevzel t. i. Federalni zbirni center, pozneje pa je ta fond prevzela Narodna univerzitetna knjižnica. Poudariti je treba, da se je knjižnica Auerspergov obogatila in razširila prav v času Anastazija Grüna. Omenjeni plemič se je namreč vseh svojih konjičkov, zaposlitev ter zanimanj loteval na »resen« in najprej teoretičen način, zato njegove publikacije sestavljajo zelo posrečeno zbirko. Vse publikacije so opremljene s posebnim žigom, ki vizualno ni nič posebnega, saj je zelo preprost. V glavnem knjige obsegajo signaturne številke od 13333 do 14688; nekatere pa se nahajajo tudi na drugih lokacijah knjižnice. Pomembno je tudi dejstvo, da so v času, ko je knjižnico urejal Avgust Pirjevec, vso žensko literaturo (damske revije) ločili od preostalega gradiva, kot da ne sodi zraven in ima slabšalen predznak. Med gradivom so: antični avtorji, filozofi 19. stoletja, vojaški šematizmi, kazensko pravo, knjige v zvezi s politiko in diplomacijo, molitveniki, učbeniki, zbrana dela pesnikov, enciklopedije vrtnarjenja, potopisi, zemljevidi, priročniki za učenje jezikov, ljudsko slovstvo, letaki, vabila, izrezki iz časopisov ... Grof je bil zelo skrben in je očitno hranil prav vse »natisnjene detajle« in drobce tedanjega časa, ki so za sedanje zgodovinarje in bibliotekarje zelo privlačni. Na splošno bi se lahko reklo, da večino fonda predstavljajo knjige iz 19. stoletja, sledi gradivo iz 18. stoletja, dalje tiski iz 17. stoletja in 12 zvezkov iz 16. stoletja. Veliko je strokovnih knjig in leposlovja v nemškem jeziku. Sledijo latinski jezik, saj je oboževal zgodovino in umetnost antike, pa še italijanščina, angleščina, stara in nova grščina. Nekaj knjig je v madžarščini in hrvaščini, saj je zbiral različno narodno blago.

² Arhiv RS danes hrani predvsem dokumentarno gradivo iz zapuščine Anastazija Grüna.

V zbirki izstopa nekaj poslastic za knjižne sladokusce, npr. pravila za angleško igro s kartami vist (*whist*), zgodovina čarovniških procesov, besedilo francoske himne *La Marseillaise*, priročnik za gojenje belušev ... V strokovnem smislu je to ena najbogatejših zasebnih knjižnic 19. stoletja na Slovenskem (Dular, 2009, str. 13–30).

4 Ljudsko slovstvo v zapuščini Anastazija Grüna

V Grünovi knjižnici ima prav narodno blago posebno mesto; to je skladno s takratno dobo romantizma, ko so se umetniki in znanstveniki radi ozirali v preteklost ter proučevali mitologijo in narodopisje. Močan vpliv na romantike (zlasti na Goetheja) je imel Johann Gottfried von Herder, nemški pesnik, filozof in prevajalec. Herderjevo tradicijo sta med drugim nadaljevala Achim von Arnim in Clemens Brentano (Janko, 2009, str. 70), dejavna predstavnika Heidelberške romantike. Sledila sta mu tudi Jacob in Wilhelm Grimm.

Grof Auersperg je sodeloval s Kopitarjem, prek njega pa je bil povezan z drugimi zbiralci, tudi z Vukom Karadžićem in z bratoma Grimm. Jacob Grimm se je seznanil z Jernejem Kopitarjem prek Schleglovega časopisa *Deutsche Museum* (Novak, 1968, str. 97). Spoznala sta se na Dunaju ob kongresu leta 1815, s korespondenco pa sta začela leta 1819 (Glonar, 1938, str. 134). Anton A. Auersperg je leta 1837 napisal pozdravno pesem Jakobu Grimmu in v njej izrazil svoje nasprotovanje absolutistični predmarčni vladi. Ali kot se je izrazila dr. Marija Stanonik: »Anastazij Grün postavi most med slovenskim in nemškim kulturnim bregom.« (Stanonik, 2004, str. 331) Evropski intelektualci so bili povezani fizično ali prek živahnega dopisovanja in njihovo sodelovanje je bilo zelo plodno. Vplivi in vzpodbude niso prihajali le iz tujine k nam, ampak tudi obratno – Kopitar je npr. Jacobu Grimmu pomagal pri raziskovanju run, najstarejših pisav germanskih plemen. Srbski akademik dr. Miljan Mojašević je J. Kopitarja, V. Karadžića in J. Grimma imenoval trojno ozvezdje (Novak, 1968, op. 3, str. 97–98), tako močno so bili povezani germanski in slovanski učenjaki. Kopitar je prek Grimma ter nemških učenih družb povezal tudi Karadžića in slavnega Goetheja, mogočni nemški pisec pa mu je nato odprl pot do ruskih kolegov (Glonar, 1938, op. 4, str. 135).

V Grünovi knjižnici so zastopane: srbske pripovedke, novogrške, nemške, vorarlberške, poljske pravljice, veliko ljudskih pesmi ... Prav tako zajema poezije minnesängerjev – srednjeveških vitezov pesnikov; več izdaj sage o Nibelungih, največjega dela nemške junaške epike. Ta opeva življenje Siegfrieda, njegovega brata Güntherja, burgundsko kraljično Kriemhildo in islandsko kraljično Brunhildo. Najde se tudi pesem o vitezu Lohengrinu, sinu še bolj znamenitega viteza Okroglega mize Parsifala, in Tanhäuserju, enem najbolj znanih minnesängerjev. Zastopan je španski junaški ep – pesem o

narodnem junaku El Cidu, pa pesem o Rolandu (*Ruolandes Liet*, Göttingen, 1838) – francoski nacionalni ep, ki je močno vplival na evropsko srednjeveško slovstvo. Da se kaj takega najde med njegovo »intelektualno zalogo«, ni nič presenetljivega, saj se je navduševal nad različnimi vrstami ljudskega blaga. Bil je strasten zbiralec, zato so med njegovim dragocenim gradivom tudi teoretična dela o zbiranju in raziskovanju ljudskega slovstva in folklore – študija o statistiki jezikov, narodni noši ter plesih ... Pritegnil pa ga je tudi t. i. nibelunški verz. Aliteracijski verz, sestavljen iz nibelunške kitice (štirivrstičnice), ki temelji na dveh zaporednih rimah, je od njega prevzel tudi sam veliki France Prešeren (Miladinović Zalaznik, 2009, op. 2, str. 9).

Med preostalimi knjigami, ki se nanašajo na ljudsko slovstvo, sta tudi dva zvezka ljudskih pripovedk (*Deutsche Sagen*, Berlin), ki sta izšla v letih 1816 in 1818 in nikoli nista imela takega uspeha kot npr. pravljice. Skupaj je zbrano lepo število pripovedk; v prvem delu gre za krajevne, v drugem za zgodovinske zgodbe, v katerih nastopajo knezi s časa preseljevanja, kralji, cesarji in legendarne osebe, npr. Genovefa, hčer brabantskega vojvode, itd. Menda obstajajo pisni viri o tem, da sta imela brata v pripravi tudi tretji zvezek (Stanonik, 1993, str. 212.). Sledi *Nemška mitologija* (*Deutsche Mythologie*, Göttingen 1835), za tisti čas zelo vplivno delo na področju raziskovanja mitov, legend, ljudskega praznoverja in nekakšen antipod krščanski mitologiji. Dalje ep *Rožni vrt* (*Rosen Garten*, Göttingen 1836) iz kroga junaških pripovedk o Dietrichu, ki sega v merovinške čase in ima izvor v francoskih *chanson de gestes* (Grafenauer, 1950–1951, str. 197). Leta 1837 je izšla druga in obsežnejša izdaja istega dela.

Poleg vsebinskega vidika sta za bibliotekarja pomembni tudi zunanost oziroma videz knjige in njena ohranjenost. Gradivo je na splošno dobro ohranjeno, večjih poškodb ni videti, lahko bi se reklo, da je bil zob časa milosten. Bralca najbolj pritegne poezija minnesängerjev v treh delih. Platnice so prevlečene z močnejšim papirjem nežno zeleno modre barve in potiskane s simboli iz krščanskega, poganskega in srednjeveškega sveta. Prepletajo se različne podobe – vitezova oprava, ptice, rastlinje, plazilci, angel, krona, kadilo, drevo, luna, divjad ... vse skupaj pod gotskimi zašiljenimi loki. Druge platnice so preproste in brez okrasja, vezane v zeleno in rjavkasto platno ali prevlečene z močnejšim umazano belkastim papirjem, na hrbtu pa so knjige opremljene s pripadajočim naslovom.

5 Sklepne misli

Na začetku moje knjižničarske poti me je neznani obiskovalec vprašal, kaj je tisto, kar me pri mojem delu najbolj pritegne in katere knjige bi z največjo skrbjo želela zavaroovati pred propadanjem. Prosila sem, če lahko na jedrnat odgovor počaka vsaj 24 ur, ker

pri tolikem številu starih knjig, raritet in trezorskega gradiva, potrebujem čas za razmislek. Dogovora sem se držala in naslednji dan sem imela rešitev v mislih, a skrivnostnega gospoda nikoli več nisem srečala v čitalnici Narodnega muzeja Slovenije. Misteriozno, kot bi bil stkan iz sanj... Nikdar ne bom pozabila na ta dogodek in vedno bom imela pripravljen odgovor. Najraje sama hodim med starimi, dišečimi knjigami, se jih dotikam in jih pregledujem z vso spoštljivostjo, zadržanostjo in obzirnostjo do starega gradiva. Od vseh zapuščin in dragocenih knjig pa mi je zagotovo knjižnica Anastazija Grüna najbolj blizu. Obsežna, zanimiva, posebna zbirka publikacij z različnih področij. Tokrat je bila poudarjena njegova strast do zbiranja ljudskega slovstva in s tem izkazan poklon obletnici smrti (150 let) enega najbolj znanih pravljicarjev na svetu – Jacoba Ludwiga Carla Grimma!

Viri podatkov

- Gerstner, H. (1974). *Brata Jacob in Wilhelm Grimm: življenjepis*. Maribor: Obzorja
Ilc, A. (1994). Nekoč sta živela dva brata ... *Razgledi*, 23 (2), str. 36–37.
Jurčič, J. (1984). *Zbrano delo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
Požar, B. (1979). *Anastasius Grün in Slovenci*. Maribor: Obzorja.
Reisp, B. (1976). *Knjižnica Narodnega muzeja v Ljubljani*. Maribor: Obzorja.
Trdina, J. (1954). *Zbrano delo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Navedeni viri

- Dular, A. (2009). Knjige Anastasiusa Grüna – Antona Auersperga v Narodnem muzeju Slovenije. V: M. M. Zalaznik, S. Granda (ur.), *Anton Aleksander grof Auersperg – Anastazij Grün: Razprave* (str. 13–30). Ljubljana: Nova revija.
Glonar, J. (1938). Korespondenca med Kopitarjem in J. Grimmom. *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo*, 19 (1–2), str. 134.
Grafenauer, I. (1950–1951). Slovenske ljudske pesmi o Kralju Matjažu. *Slovenski etnograf* (3–4), str. 197.
Janko, A. (2009). Grün kot prevajalec ljudskih pesmi. V: M. Miladinović Zalaznik, S. Granda (ur.), *Anton Aleksander Grof Auersperg – Anastazij Grün: Razprave* (str. 70). Ljubljana: Nova revija.
Manguel, A. (2007). *Zgodovina branja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
Melik, V. (1987). A. A. Auersperg in slovenski narod. *Zgodovinski časopis*, 41 (2), str. 285–245.
Miladinović Zalaznik, M. (2009). Knjigi na pot. V: M. Miladinović Zalaznik, S. Granda (ur.), *Anton Aleksander Grof Auersperg – Anastazij Grün: Razprave* (str. 70). Ljubljana: Nova revija.
Novak, V. (1968). Zapiski, ocene in poročila. Brüder Grimm gedenken 1963. *Jezik in slovstvo*, 13 (3), str. 97.

Scharmitzer, D. (2009). Založnik Anastasiusa Grüna. Z izvlečki iz aktualnega založniškega projekta. V: M. Miladinović Zalaznik, S. Granda (ur.), *Anton Aleksander Grof Auersperg – Anastazij Grün: Razprave* (str. 70). Ljubljana: Nova revija.

Stanonik, M. (2004). *Slovenska folkloristika med jezikoslovjem in literarno vedo* (str. 331). Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Stritar, J. (1957). *Zbrano delo* (str. 47). Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Urška Pajk

Narodni muzej Slovenije, Prešernova 20, 1000 Ljubljana
e-pošta: urska.pajk@nms.si

